

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและการดำเนินงานของห้องสมุดวัดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือเกี่ยวกับหนังสือและสิ่งพิมพ์ อาคารสถานที่ บุคลากร การเงิน ตลอดจนบริการและกิจกรรมของห้องสมุด เพื่อได้ทราบว่ามีบริการและกิจกรรมของห้องสมุดประจำวัดสามารถสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ยังมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินงานของห้องสมุด และความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับบริการและกิจกรรมของห้องสมุด เพื่อได้ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขและปรับปรุงกิจการของห้องสมุดให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องตามความมุ่งหมายของโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ

ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุบรรณารักษ์ห้องสมุดประจำวัด และประชาชนที่มาใช้ห้องสมุดประจำวัดแต่ละวัดที่ได้รับผ้าป่าหนังสือของคณะกรรมการโครงการฯ จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัยมี พระภิกษุบรรณารักษ์ห้องสมุดประจำวัด 49 ท่าน ประชาชน 483 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะทั้งแบบเฉพาะเจาะจงให้ตอบ และแบบเปิดโอกาสให้เลือกตอบโดยเสรี แบบสอบถามพระภิกษุบรรณารักษ์แบ่งออกเป็น 6 ตอนและแบบสอบถามประชาชนแบ่งเป็น 5 ตอน ซึ่งตอบรับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครบทุกข้อ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างประชากรทางไปรษณีย์แบบสอบถามที่ส่งไปยังพระภิกษุบรรณารักษ์จำนวน 58 ชุด ได้รับคำตอบจำนวน 49 ชุด และได้รับแบบสอบถามประชาชนฉบับสมบูรณ์รวมทั้งสิ้น 483 ชุด จากการสุ่มตัวอย่างประชากรผู้เข้ามาใช้ห้องสมุดภายในระยะเวลาที่กำหนด 30 วัน

สรุปผลการวิจัย

1. จำนวนสูงสุดของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ประชาชนผู้มีอายุ 19 ถึง 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.4 ของประชาชนผู้ตอบแบบสอบถาม และประชาชนในระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป ตอบแบบสอบถามน้อยสุด คือ ร้อยละ 20.3 ของผู้ตอบแบบสอบถาม เมื่อจำแนกแบบสอบถามตามอาชีพของผู้ตอบ ปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 37.1) เป็นเกษตรกร

2. ประชาชนจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 36.1) ของระดับอายุ 9 ถึง 18 ปี เข้าใช้ห้องสมุดสัปดาห์ละครั้ง ในขณะที่จำนวนสูงสุด (ร้อยละ 40.1 และร้อยละ 29.8) ของประชาชนระดับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดับอายุ 26 ถึง 39 ปี ตามลำดับ เข้าใช้ห้องสมุดมากกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง และจำนวนสูงสุด (ร้อยละ 35.7) ของประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป เข้าใช้ห้องสมุดอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ประชาชนจำนวนน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 12.6 ร้อยละ 7.0 ร้อยละ 12.0 และร้อยละ 5.1 ของทุกระดับอายุ มาใช้ห้องสมุดทุกวัน

3. แรงจูงใจที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ 52.0 ร้อยละ 60.1 ร้อยละ 67.2 และร้อยละ 59.0 ของทุกระดับอายุ มาใช้ห้องสมุด คือ ความสนใจในกิจกรรมและบริการของห้องสมุด และประชาชนจำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ 45.4 ร้อยละ 45.2 ร้อยละ 50.3 และร้อยละ 54.0 ของทุกระดับอายุ มาใช้ห้องสมุดเพื่ออ่านหนังสือและสิ่งพิมพ์ในห้องสมุด

4. ประชาชนจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 29.1 ร้อยละ 39.0 และร้อยละ 50.4) ของทุกระดับอายุ ยกเว้นประชาชนในระดับอายุ 9 ถึง 18 ปี ต้องการใช้นิตยสารคดี ในขณะที่จำนวนสูงสุด (ร้อยละ 38.3) ของประชาชนระดับอายุ 9 ถึง 18 ปี ต้องการใช้นิตยสารที่ส่งเสริมความก้าวหน้าทางด้านการเรียน ปรากฏว่าประชาชนจำนวนน้อยที่สุด (ร้อยละ 5.4 ร้อยละ 7.7 ร้อยละ 6.3 และร้อยละ 3.9) ของทุกระดับอายุ ต้องการใช้นิตยสารที่เกี่ยวกับงานอดิเรก และนิตยสารหมวดวิชาที่ประชาชน

จำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ 23.6 ของระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป ต้องการใช้ คือ หนังสือ
หมวดศาสนา ในขณะที่จำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ 15.6 ร้อยละ 14.7 และร้อยละ
17.3 ของประชาชนในระดับอายุอื่น ๆ ต้องการใช้หนังสือหมวดความรู้ทั่วไป

5. หนังสือที่ประชาชนจำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ 43.0 ร้อยละ 44.3
ร้อยละ 45.5 และร้อยละ 39.2 ของทุกระดับอายุ เห็นว่ามีประโยชน์มากที่สุด คือ
นิตยสารและหนังสือพิมพ์ และหนังสือที่ประชาชนจำนวนรองลงมา (ร้อยละ 36.0
ร้อยละ 35.6 ร้อยละ 34.4 และร้อยละ 36.2) ของทุกระดับอายุ เห็นว่ามีประโยชน์
มากที่สุด คือ หนังสือวิชาการ

6. สิ่งที่มีส่วนในการเลือกหนังสือของประชาชนจำนวนมากที่สุด คือ ร้อยละ
33.1 และร้อยละ 30.0 ของระดับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดับอายุ 19 ถึง 25 ปี
ตามลำดับ คือ เนื้อหาของหนังสือ ในขณะที่ประชาชนจำนวนสูงสุด คือ ร้อยละ 40.4
และร้อยละ 25.7 ของระดับอายุ 26 ถึง 39 ปี และระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป เลือก
โดยดูจากชื่อหนังสือ และจำนวนสูงสุดคือร้อยละ 25.7 ของประชาชนระดับอายุ 40 ปี
ขึ้นไป เลือกหนังสือโดยขอคำแนะนำจากพระภิกษุบรรณารักษ์

7. ประชาชนจำนวนมากที่สุดคือร้อยละ 72.7 ร้อยละ 68.2 ร้อยละ 79.2
และร้อยละ 52.3 ของทุกระดับอายุ หาหนังสือโดยดูจากชั้นหนังสือ

8. ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ ประชาชนในทุก
ระดับอายุ เห็นว่า การเดินทางมาใช้ห้องสมุดสะดวกมาก และอากาศในห้องสมุดก็
ถ่ายเทดีมาก แต่ความกว้างขวางของห้องสมุด การแบ่งสัดส่วนของเนื้อที่ห้องสมุด
ความสะอาดในห้องสมุด ความชัดเจนของป้ายบอกทิศทางในห้องสมุด และการตกแต่ง
ห้องสมุด เหมาะสมระดับปานกลางเท่านั้น ส่วนเรื่องเกี่ยวกับแสงสว่างในห้องสมุดนั้น
ประชาชนในระดับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป เห็นว่ามีความเหมาะ
สมมาก แต่ประชาชนในระดับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดับอายุ 26 ถึง 39 ปี เห็นว่า
เหมาะสมปานกลาง ประชาชนทุกระดับอายุให้ความเห็นว่า ห้องสมุดมีเสียงรบกวนน้อย

9. ทางด้านวัสดุครุภัณฑ์ของห้องสมุด อันได้แก่ ความพอเพียงของโต๊ะและเก้าอี้ ความเหมาะสมของตู้หรือชั้นเก็บหนังสือ ชั้นวางวารสารและที่วางหนังสือพิมพ์ ประชาชนแสดงความคิดเห็นว่า มีความพอเพียงและมีความเหมาะสมปานกลาง ส่วนทางด้านแผนป้ายหรือตู้สำหรับจัดนิทรรศการ ประชาชนในระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดัับอายุ 40 ปีขึ้นไป เห็นว่า มีความเหมาะสมปานกลาง ในขณะที่ประชาชนระดัับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดัับอายุ 26 ถึง 39 ปี เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย

10. ทางด้านเครื่องมือในการช่วยค้นหาหนังสือในห้องสมุด อันได้แก่ บัตรรายการนั้น ประชาชนในระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดัับอายุ 40 ปีขึ้นไป ให้ความความคิดเห็นว่า มีความเหมาะสมมาก แต่ประชาชนในระดัับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดัับอายุ 26 ถึง 39 ปี เห็นว่ามีความเหมาะสมปานกลางเท่านั้น ส่วนระบบการจัดหนังสือของห้องสมุดเพื่อให้ความสะดวกในการค้นหาหนังสือ หนังสือมีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการของประชาชน ความเป็นระเบียบของการจัดเรียงหนังสือบนชั้นและบริการคานินิตยสารและหนังสือพิมพ์ของห้องสมุด ประชาชนแสดงความคิดเห็นว่า มีความเหมาะสมปานกลาง นอกจากนั้นประชาชนทุกระดัับอายุ ยกเว้นระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี เห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุดน้อย ในขณะที่ประชาชนในระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี เห็นว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกหนังสือปานกลาง ส่วนทางด้านจำนวนหนังสือของห้องสมุดที่จัดบริการ ประชาชนในระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดัับอายุ 40 ปีขึ้นไป ให้ความเห็นว่า จำนวนหนังสือของห้องสมุดที่จัดบริการอยู่ในระดัับปานกลาง แต่ประชาชนระดัับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดัับอายุ 26 ถึง 39 ปี เห็นว่าหนังสือมีน้อย

11. ส่วนด้านระเบียบกฎเกณฑ์และการให้บริการของเจ้าหน้าที่ห้องสมุด อันได้แก่ ความเหมาะสมของเวลาเปิดปิดห้องสมุด และความสะดวกในการติดต่อกับพระภิกษุบรรณารักษ์ ประชาชนระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดัับอายุ 40 ปีขึ้นไป เห็นว่า มีความเหมาะสมและสะดวกมาก แต่ประชาชนระดัับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดัับอายุ 26 ถึง 39 ปี เห็นว่า มีความเหมาะสมและสะดวกปานกลาง สำหรับเรื่อง

กฎเกณฑ์และระเบียบเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกและการยืม ประชาชนทุกระดับอายุ เห็นว่า เหมาะสมปานกลาง ส่วนเรื่องความกระตือรือร้นในการช่วยค้นหาหนังสือ และการให้บริการของพระภิกษุบรรณารักษ์ ประชาชนทุกระดับอายุ ยกเว้นประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป เห็นว่าอยู่ในระดับปานกลางและมาก ในขณะที่ประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไปเห็นว่า พระภิกษุบรรณารักษ์มีความกระตือรือร้นในการช่วยค้นหาหนังสือมาก และให้บริการดีปานกลาง

12. ประชาชนระดับอายุ 19 ถึง 25 ปี พอใจบริการยืมมาก ในขณะที่ประชาชนระดับอายุอื่น ๆ พอใจปานกลาง ส่วนบริการตอบคำถาม การจัดอภิปราย การจัดแนะนำหนังสือที่นำอ่าน การฉายภาพยนตร์ และการจัดร่วมมือกับบริการการศึกษาผู้ใหญ่ นั้น ประชาชนพอใจปานกลาง

ประชาชนทุกระดับอายุ ยกเว้นประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป มีความพอใจในเรื่องการจัดนิทรรศการ การจัดเสวนาทาน การจัดรายการตอบปัญหา และการจัดชั้นแสดงหนังสือใหม่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป มีความพอใจน้อย

13. ห้องสมุดวัดเสาชิงช้าเป็นห้องสมุดเพียงแห่งเดียวที่จัดทำรายชื่อหนังสือใหม่ และประชาชนพอใจบริการนี้ปานกลาง

14. ประชาชนต้องการบริการตอบคำถาม บริการหนังสือจอง การจัดทำรายชื่อหนังสือใหม่ และการจัดชั้นแสดงหนังสือใหม่ในระดับปานกลาง ส่วนบริการแนะนำการใช้ห้องสมุดนั้น ประชาชนระดับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป มีความต้องการมาก ในขณะที่ประชาชนระดับอายุ 9 ถึง 18 ปี และระดับอายุ 26 ถึง 39 ปี มีความต้องการปานกลาง และในขณะที่ประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป มีความต้องการบริการแนะนำการอ่านมาก ประชาชนในระดับอายุอื่น ๆ มีความต้องการด้านนี้ปานกลางเท่านั้น

15. ประชาชนต้องการให้ห้องสมุดจัดนิทรรศการในโอกาสที่เหมาะสม จัดปราศรัยที่ให้ความรู้แก่ประชาชน จัดเสวนาทาน และจัดรายการตอบปัญหาในห้องสมุด

ในโอกาสพิเศษปานกลาง

16. ประชาชนในระดัับอายุ 19 ถึง 25 ปี มีความต้องการให้ห้องสมุดจัดฉายภาพยนตร์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพปานกลางแก่ประชาชนระดัับอายุอื่น ๆ ต้องการการจัดกิจกรรมนี้มาก ส่วนเรื่องการจัดฉายภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจและการจัดอภิปรายในหัวข้อที่เกี่ยวกับงานอาชีพนั้น ประชาชนในระดัับอายุ 9 ถึง 18 ปี ต้องการให้จัดกิจกรรมเหล่านี้มาดและปานกลาง ในขณะที่ประชาชนในระดัับอายุอื่น ๆ มีความต้องการในระดัับปานกลางและมาก

ในการอภิปรายผลการวิจัย และการเสนอแนะต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะใช้มาตรฐานของห้องสมุดประจำวัด ซึ่งกรมการศาสนาได้กำหนดไว้ใน พ.ศ. 2511¹ และขอเสนอแนะสำหรับวัดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือของคณะกรรมการโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ² เป็นหลักในการพิจารณา

อภิปรายผล

1. จากการวิจัยของ มอริส เอ เกลแฟน (Morris A. Gelfand) เกี่ยวกับสภาพห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย พ.ศ. 2505 นั้น มอริส เอ เกลแฟนได้เสนอแนะให้ห้องสมุดประชาชนจัดหาหนังสือและนิตยสารที่ทันต่อเหตุการณ์เข้าห้องสมุดให้มากยิ่งขึ้น³ ในการวิจัยเรื่อง "ประเมินผลการปฏิบัติงานของห้องสมุด ที่อยู่ใน

¹ คุกาคณวก ก., หน้า 404

² คุกาคณวก ข., หน้า 419

³ Morris A. Gelfand, The National Library and Library

Development and Training in Thailand (Bangkok : UNESCO, 1962),

โครงการทอดผ้าป่าหนังสือ" พบว่า หอสมุดวัดก็ประสบปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน และขณะนี้ยังไม่สามารถปฏิบัติตามข้อเสนอแนะดังกล่าวได้ ปรากฏว่า มีหอสมุดวัดเพียง 26 แห่งที่มีหนังสือพิมพ์รายวันบริการ และมีหอสมุดวัดจำนวน 11 แห่งเท่านั้นที่มีนิตยสารใหม่ให้บริการแก่ผู้อ่าน เพราะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 269 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2515 ให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2506 และให้แบ่งส่วนราชการกรมการศาสนาใหม่¹ แผนกหอสมุดและตำรา กองศาสนาศึกษาอุทฺตย จึงไม่มีหน่วยงานใดในกรมการศาสนาซึ่งจะมีหน้าที่รับผิดชอบหอสมุดวัดโดยตรง เมื่อหอสมุดวัดไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากกรมการศาสนา จึงขาดงบประมาณที่จะนำมาดำเนินการ ดังนั้น หอสมุดวัดแต่ละแห่งจึงต้องหาเงินรายได้เพื่อจัดซื้อหนังสือ และนิตยสารเข้าหอสมุดเอง และจากการสำรวจสภาพของหอสมุดวัดที่อยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ พบว่าไม่มีหอสมุดวัดแห่งใดที่ได้รับเงินจากการบริจาคตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน ซึ่งทำให้หอสมุดวัดเหล่านี้ซื้อหนังสือเข้าหอสมุดได้น้อย ไม่พอเพียงที่จะให้บริการแก่ประชาชน ดังนั้นหอสมุดวัดแต่ละแห่งจึงต้องหาทางแก้ไขปัญหานี้ด้วยการขอบริจาคหนังสือ นิตยสาร และหนังสือพิมพ์รายวัน จากประชาชน และห้างร้านต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น หอสมุดวัดเกตุเมศย์ศรีวราราม ได้รับบริจาคหนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสารบันเทิงจากร้านขายหนังสือในจังหวัด² หอสมุดวัดเจริญสุขารามวรวิหาร ได้รับเงินบริจาคสร้างอาคารหอสมุดวัดเป็นอาคารเอกเทศ³ รายได้ของหอสมุดวัดไม่แน่นอน เพราะขึ้นอยู่กับ

¹ ชำรงศักดิ์ อายุวัฒน์, ประวัติกรมการศาสนา และการพระศาสนาในประเทศไทย หน้า 109.

² สัมภาษณ์ พระพงษ์สวัสดิ์ ปาสาทิโก, สำนักงานกลาง วัดเกตุเมศย์ศรีวราราม, 19 กรกฎาคม 2521.

³ สัมภาษณ์ พระครูประจิตสุตญาณ, เจ้าอาวาสวัดเจริญสุขารามวรวิหาร, อ.บางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, 19 กรกฎาคม 2521.

กับความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่น และความสามารถในการดำเนินงานของ พระภิกษุบรรณารักษ์ ที่จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เห็นถึงความสำคัญของบริการ ของห้องสมุดวัด

2. เป็นที่น่าสนใจว่า การวิจัยของ ดร.แฟรนเซส แลนเดอร์ สเปน (Frances Lander Spain) ในพ.ศ. 2508 การวิจัยของ ยอร์ช ชานด์เลอร์ (George Chandler) ใน พ.ศ. 2513 และงานวิจัยของ สมบูรณ์ ภูหล้า ใน พ.ศ. 2514 ในด้านที่เกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยนั้น ล้วนแต่มุ่งถึงปัญหา ของห้องสมุดประชาชนที่ไม่แตกต่างกัน คือ ห้องสมุดประชาชนมีปัญหาด้านงบประมาณ อาคาร ครุภัณฑ์ บุคลากร และหนังสือสิ่งพิมพ์ ส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาด้านบุคลากร คือ ขาดบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ สมบูรณ์ ภูหล้า ได้เสนอแนะให้ยกฐานะ หน่วยงานห้องสมุดประชาชน แผนกการศึกษาประชาชน กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญ ศึกษา ขึ้นเป็นกองห้องสมุด เพื่อขอบรรจุบรรณารักษ์ที่มีวุฒิ¹ ในปี พ.ศ. 2518 ได้มี พระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน ปรับปรุงฐานะของบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน โดยกำหนดตำแหน่งบรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน ให้เป็นตำแหน่งเจ้าหน้าที่ห้องสมุด แต่ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ห้องสมุดก็เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่ห้องสมุดระดับ 1 ถึงระดับ 3 เท่านั้น ซึ่งทำให้ไม่สามารถบรรจุผู้ที่มีคุณวุฒิสูงมาทำงานห้องสมุดประชาชนได้ วิธีแก้ไขตำแหน่ง บุคลากรนั้น ต้องประกาศให้ห้องสมุดประชาชนเป็นสถานศึกษา บรรณารักษ์จะได้มีฐานะ เป็นครู มีตำแหน่งสูงขึ้นไประดับ 4, 5 ได้บ้าง² จากการสำรวจห้องสมุดวัดที่จัด ในลักษณะห้องสมุดประชาชน ผู้วิจัยก็ได้พบว่าห้องสมุดวัดประสบปัญหาทางด้านบุคลากร

¹ สมบูรณ์ ภูหล้า, "ปัญหาห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2514)

² วิจิตร ศรีสะอ้าน และคนอื่น ๆ , "สถานภาพของห้องสมุดและบุคลากร," วารสารห้องสมุด 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2518): 29.

เช่นกัน คือ ชาติพระภิกษุบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางด้านบรรณารักษศาสตร์ ดังที่พบจากการสำรวจว่า มีบรรณารักษ์ห้องสมุดวัดเพียง 10 แห่งเท่านั้นที่มีคุณวุฒิตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน ส่วนพระภิกษุบรรณารักษ์ห้องสมุดวัดอีก 39 แห่ง มีคุณวุฒิต่ำกว่าที่กำหนดไว้

3. จากการวิจัยของ สุรางค์ คุณวงษ์ พ.ศ. 2517 การวิจัยของ สุนิตย์ เบ็นสมาย อุด รอดเยี่ยม สุภาพร นาทีกาญจนกุล พชรินทร์ ชันทอง และบุบผา เจริญทรัพย์ ใน พ.ศ. 2519 และงานวิจัยของ อรุณรักษ์ สุวรรณราช พ.ศ. 2520 ในด้านที่เกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย ทั้งในกรุงเทพมหานครและทุกภาคของประเทศ ต่างก็ระบุปัญหาของห้องสมุดประชาชนที่คล้ายคลึงกัน คือ ห้องสมุดประชาชนมีปัญหาทางด้านงบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ หนังสือ และบุคลากร ทางด้านปัญหาที่เกี่ยวกับบุคลากร คือ ชาติแคลนบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ผู้วิจัยทั้ง 7 คน ได้ให้ข้อเสนอแนะที่ไม่แตกต่างกัน คือ ให้เพิ่มจำนวนบุคลากรให้ได้มาตรฐาน และจากการสำรวจห้องสมุดวัด ที่จัดในลักษณะห้องสมุดประชาชน ผู้วิจัยก็ได้พบว่า ห้องสมุดวัดประสบปัญหาด้านนี้ ดังปรากฏว่า มีห้องสมุดวัดเพียง 26 แห่ง ที่มีทั้งพระภิกษุบรรณารักษ์ และผู้ช่วยบรรณารักษ์จำนวน 8 แห่งเท่านั้น ที่มีภารโรง และจำนวน 6 แห่ง มีเสมียนพิมพ์ดีด และยังได้พบว่า มีห้องสมุดวัดจำนวน 19 แห่งที่พระภิกษุบรรณารักษ์ต้องทำงานทุกอย่างตามลำพัง โดยไม่มีทั้งผู้ช่วยบรรณารักษ์ และภารโรง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ห้องสมุดไม่สามารถให้บริการที่ดีแก่ประชาชนได้

ส่วนปัญหาทางด้านงบประมาณ อาคาร ครุภัณฑ์ และหนังสือและสิ่งพิมพ์ จากการสำรวจในครั้งนี้ ผู้วิจัยก็ได้พบว่า ห้องสมุดวัดประสบปัญหาดังกล่าวเช่นกัน ดังปรากฏว่า ห้องสมุดวัด 30 แห่งประสบปัญหาด้านบุคลากร 40 แห่ง ประสบปัญหาด้านการเงิน 45 แห่ง ประสบปัญหาด้านหนังสือและสิ่งพิมพ์ 28 แห่ง ประสบปัญหาด้านอาคาร และ 39 แห่งประสบปัญหาด้านครุภัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของห้องสมุดวัดส่วนมากประสบปัญหาเหล่านี้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการให้บริการและจัดกิจกรรมของห้องสมุดอย่างมาก

4. จากการสำรวจสภาพของสมุควัดที่อยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือปรากฏว่ามีห้องสมุควัด 12 แห่งที่มีอาคารเป็นอาคารเอกเทศ แต่ก็มีอาคารที่เหมาะสมเพียง 10 แห่ง ห้องสมุควัด 39 แห่งประสบปัญหาด้านอาคารดังนี้ 24 แห่งมีอาคารคับแคบและไม่เหมาะสมที่จะเป็นห้องสมุค เช่น ห้องสมุควัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร อาศัยอยู่ในกุฏิเจ้าอาวาส¹ 12 แห่งอยู่ห่างไกลจากผู้ใช้ เช่น ห้องสมุควัดเจดีย์ขาว ห้องสมุควัดสุคันธาราม ห้องสมุควัดชฎใหญ่ เป็นต้น 4 แห่งแสงสว่างไม่พอ เช่น ห้องสมุควัดเกตุมคีย์ศรีวราราม เนื่องจากอาคารห้องสมุคมีลักษณะเป็นทรงไทย จึงมีหน้าต่างน้อยและหน้าต่างค่อนข้างจะเล็ก² 4 แห่งการถ่ายเทอากาศไม่ดี เช่น ห้องสมุควัดพระนอนจักรสีห์ ซึ่งอาศัยสถานที่ในโบสถ์³ ปัญหาเหล่านี้ทำให้ห้องสมุคไม่สามารถจัดบริการและกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่

แต่จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสภาพของสมุค ปรากฏว่าประชาชนมีความเห็นว่า สภาพโดยทั่วไปของห้องสมุคมีความเหมาะสมปานกลาง ยกเว้นในเรื่องการเดินทางมาใช้ห้องสมุค และการถ่ายเทอากาศในห้องสมุค ซึ่งประชาชนให้ความเห็นว่า เดินทางมาได้สะดวกมาก และอากาศในห้องสมุคถ่ายเทดีมาก ทั้ง ๆ ที่ห้องสมุควัดยังมีปัญหาเกี่ยวกับอาคารและสภาพห้องสมุคอยู่มากดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ประชาชนเหล่านี้อาศัยอยู่ห่างไกลจากห้องสมุคประชาชนจังหวัดหรือห้องสมุคประชาชนอำเภอ จึงไม่มีโอกาสใช้ห้องสมุคประชาชนซึ่งดีกว่า และไม่เกิดความรู้สึกเปรียบเทียบคิดว่าเท่าที่เป็นอยู่ก็เหมาะสมดีแล้ว

¹ สัมภาษณ์ พระราชปริชามณี, เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร อ.เมือง จังหวัดนนทบุรี, 22 กรกฎาคม 2521.

² สัมภาษณ์ พระพงษ์สวัสดิ์ ปาสาทิโก, สำนักงานกลาง วัดเกตุมคีย์ศรีวราราม, 19 กรกฎาคม 2521.

³ สัมภาษณ์ พระครูประสารนวกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระนอนจักรสีห์ อำเภอเมืองจังหวัดสิงห์บุรี, 25 กรกฎาคม 2521.

5. ในด้านครุภัณฑ์ จากการสำรวจปรากฏว่า ยังไม่มีห้องสมุดวัดที่อยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือแห่งใด มีครุภัณฑ์ครบตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน และห้องสมุดวัดส่วนใหญ่ขาดแคลนครุภัณฑ์ คือ 36 แห่งไม่มีที่วางหนังสือพิมพ์ 21 แห่งไม่มีชั้นวางวารสาร 29 แห่งไม่มีโต๊ะจ่าย - รับ 24 แห่งไม่มีแผนป้ายจัดนิทรรศการ 45 แห่งไม่มีตู้บัตรรายการ 40 แห่งไม่มีเครื่องพิมพ์ดีด สำหรับเก้าอี้เป็นปัญหาน้อยที่สุด เพราะทางวัดจะมีอยู่แล้ว ปรากฏว่ามีห้องสมุดวัดเพียง 3 แห่งไม่มีเก้าอี้ ผู้อ่านต้องนั่งกับพื้น การที่ห้องสมุดไม่สามารถจัดหาครุภัณฑ์ที่จำเป็นเหล่านี้ ทำให้ห้องสมุดไม่สามารถจัดบริการที่ดีเพื่อดึงดูดใจผู้ใช้ได้ เช่น การที่ห้องสมุดไม่มีชั้นวางวารสาร จึงต้องเก็บวารสารไว้รวมกับหนังสือ ทำให้ผู้ใช้ไม่ได้รับความสะดวกในการใช้หนังสือและวารสาร เพราะหนังสือและวารสารจะปะปนกัน¹ นอกจากนี้สภาพทั่วไปของครุภัณฑ์ของห้องสมุดวัดโดยทั่วไปก็ขาดความสวยงามที่จะดึงดูดใจผู้ใช้ จากการสำรวจ พบว่ามีห้องสมุดวัดเพียง 9 แห่งเท่านั้นที่มีครุภัณฑ์ใหม่เป็นส่วนมาก 26 แห่งมีครุภัณฑ์ใหม่และเก่าเท่า ๆ กัน 14 แห่งมีครุภัณฑ์ที่เก่าและชำรุด แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนเห็นว่าครุภัณฑ์ที่มีอยู่ในห้องสมุดขณะนี้มีความเหมาะสมปานกลาง ยกเว้นแผนป้ายหรือตู้จัดนิทรรศการ ที่ประชาชนระดับอายุ 19 ถึง 25 ปี และระดับอายุ 26 ถึง 39 ปี เห็นว่ามีความเหมาะสมด้วย

6. เกี่ยวกับหนังสือและสิ่งพิมพ์ จากการสำรวจปรากฏว่า ห้องสมุดวัดที่จัดในลักษณะห้องสมุดประชาชนเหล่านี้ มีหนังสือภาษาไทยมากกว่าสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ ห้องสมุดวัดที่อยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือโดยทั่วไปมีหนังสือและสิ่งพิมพ์น้อยกว่าที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน ปรากฏว่ามีห้องสมุดวัดจำนวน 23 แห่งที่หนังสือของห้องสมุดส่วนมากเก่าและชำรุด เพราะทางห้องสมุดขาดเงินที่จะจัดซื้อหนังสือใหม่ ๆ ที่ทันสมัยเข้าห้องสมุด นอกจากนี้ห้องสมุดวัดเหล่านี้ยังไม่สามารถจัดหาหนังสือพิมพ์รายวันมาบริการ

¹สัมภาษณ์ พระครูวรเวชวิศาล, เจ้าอาวาสวัดยุคลดาราษฎร์สามัคคี อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี, 29 กรกฎาคม 2521.

ผู้อ่านได้ ห้องสมุดวัด 38 แห่งไม่มีนิตยสารใหม่บริการผู้อ่าน นิตยสารที่มีอยู่ในห้องสมุดวัด โดยทั่วไปเป็นนิตยสารเก่าที่ได้รับบริจาค ผู้อ่านจึงไม่สนใจ¹ โดยเฉลี่ยแล้วประชาชนเห็นว่า จำนวนหนังสือที่จัดบริการในห้องสมุดวัดอยู่ในระดับปานกลางและน้อย

นอกจากนี้ในการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุด พระภิกษุบรรณารักษ์ห้องสมุดวัด 16 แห่งจะพิจารณาจากรายชื่อหนังสือที่ประชาชนเสนอไปด้วย แต่เมื่อสำรวจจากความคิดเห็นของประชาชนปรากฏว่า โดยเฉลี่ยแล้วประชาชนเห็นว่าได้มีส่วนร่วมในการเลือกซื้อหนังสือน้อย และประชาชนเห็นว่า หนังสือของห้องสมุดมีความเหมาะสมและตรงกับความต้องการในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนไม่ทราบว่าพระภิกษุบรรณารักษ์เลือกหนังสือโดยพิจารณาจากรายชื่อหนังสือที่ประชาชนเสนอไปประกอบด้วย จึงไม่เสนอรายชื่อหนังสือที่ต้องการอ่านแก่พระภิกษุบรรณารักษ์ ทางห้องสมุดจึงไม่ทราบว่าประชาชนส่วนใหญ่ต้องการหนังสือประเภทใดบ้าง อีกประการหนึ่งหนังสือที่จัดหาเข้าห้องสมุดส่วนมากมักจะได้อาจการบริจาค ทางห้องสมุดมีโอกาสจัดซื้อน้อยเพราะไม่มีเงินอุดหนุน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชาชนจำนวนสูงสุดของทุกระดับอายุหาหนังสือในห้องสมุดด้วยการเดินดูจากชั้นหนังสือ มีประชาชนจำนวนน้อยที่สุดของทุกระดับอายุหาหนังสือโดยดูจากบัตรรายการ ทั้งนี้เนื่องจากมีห้องสมุดวัดอยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือเพียง 4 แห่ง ที่ได้ทำบัตรรายการ แต่ก็ยังทำได้ไม่สมบูรณ์ ทำให้ประชาชนไม่อาจใช้บัตรรายการในการค้นหาหนังสือที่ต้องการได้อย่างสะดวก นอกจากนี้ ประชาชนผู้ใช้ห้องสมุดอาจไม่รู้จักวิธีใช้บัตรรายการ หรืออาจจะใช้หนังสือประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นประจำจนสามารถไปหยิบหนังสือจากชั้นได้ทันทีโดยไม่ต้องใช้บัตรรายการ อนึ่ง

¹ สัมภาษณ์ ปรีชาญ บุญครอง, ครูใหญ่โรงเรียนวัดเจริญสุขารามวรวิหาร,

เนื่องจากห้องสมุดวัดโดยทั่วไปมีหนังสือน้อย เช่น ห้องสมุดวัดหนองซุ่น มีหนังสือประมาณ 200 เล่ม ห้องสมุดวัดพระนอนจักรสีห์ มีหนังสือประมาณ 300 เล่ม ห้องสมุดวัดยุคลราษฎร์สามัคคี มีหนังสือประมาณ 800 เล่ม เป็นต้น ในกรณีที่ผู้ใช้ไม่มีวัตถุประสงค์ในการอ่านที่แน่นอน จึงเห็นควรหนังสือตามชั้นจนกว่าจะได้หนังสือที่พอใจ

7. บุคลากร จากการสำรวจพบว่า ห้องสมุดวัดส่วนมากขาดแคลนบุคลากร นอกจากนั้น บุคลากรของห้องสมุดวัดโดยทั่วไปไม่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน ดังจะเห็นได้ว่า มีห้องสมุดวัดเพียง 10 แห่งที่พระภิกษุบรรณารักษ์มีวุฒิต่างบรรณารักษศาสตร์ ส่วนทางด้านจำนวนบุคลากรของห้องสมุดวัดพบว่า มีห้องสมุดวัดเพียง 8 แห่งที่มีภารโรง 26 แห่งมีพระภิกษุช่วยบรรณารักษ์ และมีห้องสมุดวัด 19 แห่งที่มีเพียงพระภิกษุบรรณารักษ์ ปัญหาเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ห้องสมุดวัดไม่สามารถให้บริการและจัดกิจกรรมได้อย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตามเมื่อได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนก็ได้พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วประชาชนได้รับความสะดวกในการติดต่อกับพระภิกษุบรรณารักษ์ในระดับปานกลางและมาก และพอใจในการให้บริการมาก ประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไปเห็นว่าพระภิกษุบรรณารักษ์มีความกระตือรือร้นในการช่วยค้นหาหนังสือมาก แสดงให้เห็นว่าถึงแม้ห้องสมุดวัดส่วนมากจะมีบุคลากรไม่เพียงพอ แต่พระภิกษุบรรณารักษ์ที่มีอยู่ก็ตั้งใจปฏิบัติงานอย่างดีที่สุด และเป็นที่น่าสังเกตว่า พระภิกษุบรรณารักษ์ที่มีความสามารถมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีความตั้งใจในการทำงาน จะช่วยให้ห้องสมุดวัดเจริญก้าวหน้า ได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น เช่น ห้องสมุดวัดยกกระบัตร สามารถหาเงินจากการขอบริจาคมาจัดซื้อหนังสือเพิ่มเติม และได้รับหนังสือบริจาคอยู่เป็นประจำ¹ ห้องสมุดวัดเสาชิงช้า ได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนวัดเสาชิงช้า มอบหมายให้ครูบรรณารักษ์ช่วยพระภิกษุบรรณารักษ์ทำงานห้องสมุดและจากการสำรวจบริการและกิจกรรมของห้องสมุดปรากฏว่า ห้องสมุดวัดเสาชิงช้าสามารถ

¹สัมภาษณ์ พระครูสาคร สังวรกิจ, เจ้าอาวาสวัดยกกระบัตร, 19 กรกฎาคม

จัดบริการและกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากบริการยืมได้ ใต้แก่ การทำรายชื่อนั่งสื่อนี้ใหม่ การจัดนิทรรศการ การจัดรายการตอบปัญหาในห้องสมุดในโอกาสพิเศษ การจัดชั้นแสดงหนังสือใหม่

จากการสำรวจบริการและกิจกรรมของห้องสมุดวัด ปรากฏว่ายังมีการจัดกิจกรรมและบริการน้อยมาก อันเนื่องมาจากการขาดแคลนบุคลากร และพระที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์ไม่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ ห้องสมุดวัดที่ประกอบด้วยพระภิกษุบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ หรือได้รับการอบรมและฝึกงานทางบรรณารักษศาสตร์ จะสามารถจัดบริการและกิจกรรมของห้องสมุดได้หลายอย่าง ใต้แก่ ห้องสมุดวัดเสาชิงของห้องสมุดวัดศรีสุทธาวาส ห้องสมุดวัดศรีวิชัยนาราม ห้องสมุดวัดสนามจันทร์ เป็นต้น แต่ก็มีห้องสมุดวัดบางแห่งที่พระภิกษุบรรณารักษ์ไม่มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์ก็สามารถจัดกิจกรรมได้ ใต้แก่ ห้องสมุดวัดนาเหลาบก จัดแนะนำหนังสือที่นาอาน และจัดเลานิทาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจการของห้องสมุดวัดจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถของพระที่ทำหน้าที่บรรณารักษช่วย

8. ในค่านระเบียบกฎเกณฑ์การเป็นสมาชิกและการยืม จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนปรากฏว่า ประชาชนพอใจในเรื่องนี้ปานกลาง ยกเว้นเรื่องเวลาเปิดปิดของห้องสมุด ซึ่งประชาชนในระดับอายุ 9 ถึง 1) ปี และระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป มีความพอใจมาก แต่ในขณะที่เดียวกันประชาชนก็ต้องการให้ลดเวลายืมให้สั้นลงกว่าเดิม เนื่องจากเกือบจะไม่มีห้องสมุดวัดที่อยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือแห่งใดที่จะกำหนดระเบียบการยืมให้แน่นอน ผู้ยืมจะสงคืนเมื่อไรก็ได้ และไม่ต้องเสียค่าปรับ ผู้ที่ต้องการอ่านหนังสือเล่มนั้น ๆ ด้วยก็ต้องรออนานไม่มีกำหนด เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชาชนผู้ใช้ห้องสมุดทุกแห่งใดเสนอแนะให้พระภิกษุบรรณารักษ์กำหนดระเบียบการยืมที่แน่นอน และปิดประกาศให้ผู้ใช้อห้องสมุดได้ทราบทั่วกัน ซึ่งแสดงว่า ผู้ใช้อห้องสมุดไม่ทราบระเบียบการยืมของห้องสมุด ทำให้ไม่ได้รับความสะดวกในการยืม นอกจากนี้ผู้ใช้ห้องสมุดยังได้เสนอให้พระภิกษุบรรณารักษร่างระเบียบกฎเกณฑ์และมารยาทในการใช้ห้องสมุด และปิดประกาศ

ไว้ในที่ที่ผู้ใช้ห้องสมุดจะเห็นได้ชัดเจน จะเห็นได้ชัดเจนว่า ผู้ใช้ห้องสมุดต้องการให้ห้องสมุดดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในห้องสมุด

9. จากการสำรวจสภาพของห้องสมุดวัดพบว่า ไม่มีห้องสมุดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือแห่งใดอยู่ใกล้กับห้องสมุดประชาชนจังหวัด หรือห้องสมุดประชาชนอำเภอ และจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มาใช้ห้องสมุดวัดเกี่ยวกับสภาพของห้องสมุดปรากฏว่า โดยเฉลี่ยแล้วประชาชนทุกระดับอายุเห็นพ้องกันว่า สภาพของห้องสมุดมีความเหมาะสมปานกลาง และการเดินทางมาใช้ห้องสมุดมีความสะดวกมาก จะเห็นได้ชัดว่าห้องสมุดวัดมีความสำคัญต่อประชาชนในท้องถิ่นอย่างมาก ถ้าห้องสมุดวัดสามารถจัดบริการและกิจกรรมเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ประชาชนเกิดความสนใจมาใช้ห้องสมุด ห้องสมุดวัดก็จะเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และจากการสำรวจแรงจูงใจที่ทำให้ประชาชนมาใช้ห้องสมุดพบว่า ประชาชนจำนวนสูงสุด คือ ร้อยละ 52.0 ร้อยละ 60.1 ร้อยละ 67.2 และร้อยละ 59.0 ของทุกระดับอายุตามลำดับ มาใช้ห้องสมุดเพราะสนใจบริการและกิจกรรมของห้องสมุด เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชาชนในวัยอายุ 9 ถึง 18 ปี มาใช้ห้องสมุดเพราะครูหรืออาจารย์แนะนำให้มา (ร้อยละ 28.5) มากกว่ามาเพราะเพื่อนหรือพระภิกษุบรรณารักษ์ชักชวนมา (ร้อยละ 8.9 และร้อยละ 10.6) แต่ในขณะที่เดียวกันผู้ที่มาใช้บริการมาใช้ห้องสมุดวัดน้อยมาก คือมาเพียงร้อยละ 3.3 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด นอกจากนั้นพบว่า ประชาชนจำนวนน้อยของทุกระดับอายุ ยกเว้นประชาชนระดับอายุ 40 ปีขึ้นไป มาใช้ห้องสมุดเพราะการประชาสัมพันธ์ของห้องสมุด ทั้งนี้เนื่องจากการประชาสัมพันธ์ของห้องสมุดยังไม่กว้างขวาง และจากผลการสำรวจวิธีการประชาสัมพันธ์ของห้องสมุดปรากฏว่า ห้องสมุดวัดจำนวน 45 แห่งทำการประชาสัมพันธ์โดยการพูกจาเสียงในวันที่มีการทำบุญที่วัด ไม่มีห้องสมุดวัดแห่งใดที่ประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุท้องถิ่น หรือปิดประกาศตามที่สาธารณะ ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ที่จัดขึ้นสามารถจูงใจประชาชนที่มาทำบุญที่วัดเท่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชาชนผู้ใช้ห้องสมุดเกือบจะทุกแห่งได้เสนอแนะให้พระภิกษุบรรณารักษ์ปิดประกาศในที่สาธารณะล่วงหน้าหลาย ๆ วันในกรณีที่ห้องสมุดจัดกิจกรรมขึ้น ซึ่งแสดงว่าเมื่อห้องสมุดจัดกิจกรรมนั้นประชาชนไม่ทราบโดยทั่วกัน ทำให้พลาดโอกาสอันดี

10. จากการสำรวจสภาพการมาใช้ห้องสมุด ปรากฏว่าผู้มีอายุ 19 ถึง 25 ปี มาใช้ห้องสมุดวัดคิดเป็นร้อยละ 29.4 ซึ่งมากกว่าประชาชนในระดับอายุอื่น ๆ และ เกษตรกรเป็นผู้มาใช้ห้องสมุดมากกว่าผู้ที่มิอาชีพอื่น ๆ คือร้อยละ 37.1 ของประชาชน ที่มาใช้ห้องสมุด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานประกอบอาชีพส่วนตัว ที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อชั้นอุดมศึกษา และผู้ที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนชั้นอุดมศึกษาเหล่านี้ อยู่ในท้องถิ่นที่ไม่มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ยังอยู่ห่างไกลจากห้องสมุดประชาชน จังหวัด และห้องสมุดประชาชนอำเภอ เมื่อมีเวลาว่างจึงมาอ่านหนังสือที่ห้องสมุดวัดเพื่อความบันเทิง และเพื่อความรู้ทางด้านงานอาชีพ เพราะหนังสือส่วนที่มีในห้องสมุดวัด เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ทั่วไป หนังสือแนะนำอาชีพ และหนังสือเพื่อความบันเทิง สำหรับ หนังสือตำราวิชาการ และหนังสือสำหรับเด็กมีน้อย ผู้มาใช้ห้องสมุดวัดที่ต้องการค้นคว้า ทางด้านวิชาการเพื่อประกอบการเรียนจึงมักผิดหวัง เด็กในวัยศึกษาเล่าเรียนชั้นต้น จึงมีโอกาสใช้ห้องสมุดโรงเรียนซึ่งย่อมมีหนังสือที่ตรงกับความต้องการมากกว่าห้องสมุดวัด ฉะนั้นจึงมีประชาชนเสนอให้ห้องสมุดจัดหาหนังสือวิชาการที่ทันสมัย หนังสือแนะนำอาชีพ และหนังสือสำหรับเด็ก รวมทั้งนิตยสารบันเทิง และวารสารวิชาการเข้าห้องสมุดให้มาก

11. ห้องสมุดวัดแต่ละแห่งจะสามารถจัดบริการและกิจกรรมประเภทใด และ จัดไ้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ บุคลากรของห้องสมุด ซึ่ง หมายรวมถึง จำนวนและคุณภาพ รายได้ของห้องสมุด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดจำนวน และประเภทของบริการและกิจกรรมที่ห้องสมุดจัดขึ้น ตลอดจนสถานที่ที่จะใช้ในการให้ บริการและจัดกิจกรรม ไม่ว่าปัจจัยต่าง ๆ จะเป็นอย่างไร บริการพื้นฐานที่ทุกห้องสมุด ควรจะมีคือ บริการจ่ายรับหนังสือ และบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า¹

เนื่องจากห้องสมุดวัดที่อยู่ในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือแต่ละแห่งขาดแคลนปัจจัย ดังกล่าว ฉะนั้นจำนวนและประเภทของบริการและกิจกรรมที่ห้องสมุดวัดแต่ละแห่งจัดขึ้น

¹United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Standard for Library Service (London : 1970), P.204.

จึงมีน้อย และแตกต่างกันไปตามแต่สภาพของปัจจัย จากการสำรวจพบว่า บริการให้ยืมหนังสือเป็นบริการที่ห้องสมุดวัดทุกแห่งจัดขึ้น ทั้งนี้เพราะบริการประเภทนี้เป็นบริการหลักที่ห้องสมุดวัดทุกแห่งจะต้องจัดให้โดยก่อนที่จะจัดบริการหรือกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ ส่วนบริการตอบคำถามซึ่งเป็นบริการหลักอีกประเภทหนึ่งของห้องสมุดนั้นปรากฏว่ามีห้องสมุดวัดจำนวน 8 แห่งเท่านั้นที่สามารถจัดได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดแคลนบุคลากร เนื่องจากจะต้องให้บริการตอบคำถามแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย และทุกอาชีพ ปัญหาที่มีผู้มาถามก็จะกระจายไปในสาขาวิชาต่าง ๆ ตามความสนใจของผู้ถามซึ่งห้องสมุดวัดไม่มีบุคลากรเพียงพอที่จะให้บริการด้านนี้ได้ นอกจากนี้มีห้องสมุดวัดจำนวน 21 แห่งจัดแนะนำหนังสือที่หน้าอ่าน ซึ่งนับเป็นบริการที่มีห้องสมุดจำนวนมากรองลงมาจัดขึ้น อาจเป็นเพราะบริการนี้เป็นบริการที่จัดได้ง่ายและสะดวก และยังเป็นการส่งเสริมการอ่านของประชาชนบริการอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์และส่งเสริมการอ่านที่ห้องสมุดวัดบางแห่งสามารถจัดขึ้นได้ก็คือ ห้องสมุดวัดจำนวน 3 แห่งจัดอภิปราย 5 แห่งจัดนิทรรศการ 4 แห่งจัดเล่านิทาน 7 แห่งจัดตอบปัญหาในห้องสมุดในโอกาสพิเศษ 6 แห่งจัดชั้นแสดงหนังสือใหม่ 5 แห่งจัดฉายภาพยนตร์ และ 8 แห่งจัดบริการร่วมมือกับการศึกษาผู้ใหญ่ และมีห้องสมุดวัดเสาชิงช้าเพียงแห่งเดียวที่จัดทำรายชื้อหนังสือใหม่

จากการสำรวจจำนวนและประเภทของบริการและกิจกรรมที่ห้องสมุดวัดแต่ละแห่งจัดขึ้น พบว่า ห้องสมุดวัดที่จัดบริการมากที่สุดถึง 6 ประเภทคือ ห้องสมุดวัดเสาชิงช้า ห้องสมุดวัดศรีสุทธาวาส และห้องสมุดวัดท่าข้าม การที่ห้องสมุดวัดทั้ง 3 แห่งนี้สามารถจัดบริการและกิจกรรมได้มากที่สุด ทั้ง ๆ ที่มีบุคลากรไม่เพียงพอตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานก็ เพราะมีอาคารสถานที่ที่เหมาะสมแก่การจัดบริการและกิจกรรมและได้รับความร่วมมือจากห้องสมุดโรงเรียนมาก¹

¹ สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาพร้อม ผลิโก, เจ้าอาวาสวัดเสาชิงช้า อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, 23 กรกฎาคม 2521.

จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนปรากฏว่า โดยเฉลี่ยแล้วประชาชน มีความพอใจในบริการตอบคำถาม การจัดอภิปราย การจัดแนะนำหนังสือที่อ่าน การจัดทำรายชื่อนักหนังสือใหม่ และการจัดฉายภาพยนตร์ปานกลาง ส่วนการจัดนิทรรศการ การจัดเทานิทาน การจัดรายการตอบปัญหา และการจัดชั้นแสดงหนังสือใหม่นั้น ประชาชน ในระดับอายุ 40 ปีขึ้นไปมีความพอใจน้อย และประชาชนมีความต้องการให้ห้องสมุด จัดบริการและกิจกรรมเหล่านี้ปานกลาง ยกเว้นทางด้านบริการแนะนำการใช้ห้องสมุด บริการแนะนำการอ่าน การจัดอภิปราย และการจัดฉายภาพยนตร์ ที่ประชาชนโดยเฉลี่ย มีความต้องการให้ห้องสมุดจัดมาก แสดงให้เห็นว่า ห้องสมุดยังจัดบริการและกิจกรรม เหล่านี้ได้ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่า ห้องสมุดวัดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือประสบปัญหา หลายด้าน ทั้งทางด้านอาคารสถานที่ ครุภัณฑ์วัสดุ การเงิน บุคลากร และหนังสือสิ่งพิมพ์ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้การดำเนินงานและบริการของห้องสมุดวัดไม่สามารถสนอง ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้เท่าที่ควร ผู้วิจัยได้รายงานปัญหาต่าง ๆ ของ ห้องสมุดวัดต่อเลขาธิการและประธานกรรมการคณะกรรมการโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ ซึ่งทั้งสองท่านมีความเห็นว่า เจ้าอาวาสและพระภิกษุบรรณารักษ์ไม่ได้ดำเนินงานห้องสมุด วัดตามแนวทางที่คณะกรรมการกำหนดไว้ นอกจากนี้ทางคณะกรรมการฯ ได้ฝากให้ กองการศึกษาผู้ใหญ่ช่วยดูแล เพราะห้องสมุดวัดเหล่านี้ได้ดำเนินการในลักษณะห้องสมุด ประชาชน¹ และคณะกรรมการฯ ได้กำหนดไว้ว่า จะติดตามผลการดำเนินงานของห้อง-สมุดวัด พร้อมทั้งจัดประชุมสัมมนาเจ้าอาวาส และผู้ทำหน้าที่บรรณารักษ์เพื่อร่วมกัน

¹ สัมภาษณ์ คุณหญิงอัมพร มีสุข, ประธานคณะกรรมการโครงการทอดผ้าป่า-หนังสือ, 29 มีนาคม 2522.

พิจารณาแนวทางให้วัดและประชาชนในหนังสือให้เป็นประโยชน์มากที่สุด แต่จนกระทั่งบัดนี้ยังมีค่าเป็นการ จากการสำรวจพบว่า กิจการห้องสมุดวัดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือโดยทั่วไปไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ห้องสมุดวัดบางแห่งต้องปิด เพราะไม่มีพระภิกษุทำหน้าที่บรรณารักษ์ ห้องสมุดวัดบางแห่งก็เปิดเฉพาะเวลาที่มีผู้มาเยี่ยมหนังสือ จากการไต่ถามผลการดำเนินงานและปัญหาของห้องสมุดวัดในโครงการฯ เลขาธิการฯ มีความเห็นว่า การจัดสัมมนาเจ้าอาวาสและผู้ทำหน้าที่บรรณารักษ์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง และจะดำเนินการจัดสัมมนาขึ้นในเร็ววัน เพื่อโน้มน้าวแนวความคิดของเจ้าอาวาสและพระภิกษุผู้ทำหน้าที่บรรณารักษ์ให้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ โดยจะขอความร่วมมือจากสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย¹ ผู้วิจัยขอเสนอแนะวิธีแก้ปัญหของห้องสมุดวัดในโครงการฯ ดังต่อไปนี้

1. อาคารสถานที่ จากการวิจัยพบว่า ห้องสมุดวัด 12 แห่งเท่านั้นที่มีอาคารเป็นเอกเทศ แต่ในจำนวนนี้มีอยู่ 2 แห่งที่อาคารคับแคบและแสงสว่างไม่พอ จำนวน 37 แห่งไม่มีสถานที่เป็นของตนเองโดยเอกเทศ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการให้บริการและจัดกิจกรรมต่าง ๆ อันที่จริงทางวัดมีสถานที่ที่จะจัดเป็นห้องสมุดได้ เช่น มุมใดมุมหนึ่งของศาลาการเปรียญ หอฉัน หอไตร หอสวดมนต์ กุฏิสงฆ์ เป็นต้น แต่จากการวิจัยพบว่า ประชาชนต้องการเนื้อที่ห้องสมุดที่เป็นสัดส่วน อาทิเช่น ห้องสมุดอาศัยอยู่ในกุฏิเจ้าอาวาส ผู้ให้บริการเพศหญิงก็รู้สึกไม่สะดวกในการที่จะเข้าไปใช้หนังสือ หรือบางวัดเจ้าอาวาสผู้เด็กก็กลัวไม่กล้าไปอ่านหนังสือ หรือถ้าจัดห้องสมุดไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งของศาลาการเปรียญ ระยะเวลาผ่านไปต้องขนย้าย เพราะฝนสาด ทุกวัดจึงต้องการอาคารห้องสมุดที่เป็นเอกเทศ เนื่องจากคณะกรรมการไม่ส่งเสริมให้มีการสร้างอาคารขึ้นใหม่สำหรับเป็นห้องสมุด ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า ทางวัดควรปรับปรุงเนื้อที่ห้องสมุดที่มีอยู่แล้วและแบ่งเนื้อที่ห้องสมุดให้เป็นสัดส่วน หรือถ้าทางวัดมีเงินพอจะจัดสร้างอาคารห้องสมุดได้

¹ สัมภาษณ์ โกวิน วรรณพิณณ์, เลขาธิการ คณะกรรมการโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ, 23 มีนาคม 2522.

ก็ควรที่จะจัดสร้างโดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ไม่จำเป็นต้องให้สวยงามหรูหรา เพื่อประหยัดเงินค่าก่อสร้างไปซื้อหนังสือให้ชาวบ้านอ่าน เมื่อเนื้อที่ของสมุทเป็นสัดส่วนถูกต้องตามสุขลักษณะ ก็จะดึงดูดใจให้ประชาชนมาใช้ของสมุท ของสมุทวัดก็จะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในท้องถิ่นที่จะมาค้าหาหาความรู้ได้

2. ครุภัณฑ์และวัสดุ รูปแบบของครุภัณฑ์ที่ทันสมัย และขนาดที่เหมาะสมแก่การใช้ ย่อมเพิ่มความสนใจและอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาใช้ของสมุท จากการสำรวจปรากฏว่า ของสมุทวัดจำนวน 39 แห่งขาดแคลนวัสดุที่จำเป็น ทั้ง ๆ ที่ทางคณะกรรมการฯ ได้กำหนดเกณฑ์ของครุภัณฑ์ของสมุทวัดไว้ขั้นต่ำมาก ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้ทางวัดจัดหาเงินจากการบริจาค โดยอาจจะจัดทอดผ้าป่า เพื่อหาครุภัณฑ์เข้าของสมุท ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดหาครุภัณฑ์ จะได้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะเป็นหลักประกันที่จะช่วยกันดูแล และมาใช้ของสมุทวัดต่อไป

3. บุคลากร จากการวิจัยพบว่า ยังไม่มีของสมุทวัดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือแห่งใดมีบุคลากรครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน และมีของสมุทวัดเพียง 10 แห่งที่พระภิกษุบรรณารักษ์มีวุฒิทางบรรณารักษศาสตร์ หรือได้รับการอบรมและฝึกงานทางของสมุท ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหาค่านี้นี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้คือ

3.1 ทางด้านจำนวนบุคลากร วัดทุกแห่งยอมมีพระภิกษุและสามเณรหลายรูป พระและเณรในวัดควรจะอุทิศตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมท้องถิ่น โดยใช้เวลารว่างมาอ่านหนังสือและช่วยงานของสมุท เพื่อช่วยกันปลูกฝังนิสัยรักการอ่านหนังสือแก่ชาวบ้าน นอกจากนี้เมื่อทางวัดจัดตั้งของสมุทขึ้น ก็ควรจัดหาเงินเพื่อเป็นสินน้ำใจแก่พระและเณรที่ทำงานของสมุทบ้าง เพื่อดึงดูดใจให้พระมาทำงานค่านี้อาจจ่ายเป็นเงินอุดหนุนจำนวนเล็กน้อยเพียงเดือนละ 100-200 บาท¹ เพื่อของสมุทวัดจะได้มีจำนวนบุคลากรเพิ่มขึ้นให้ได้มาตรฐาน

¹ สัมภาษณ์ สนั่น ไชยานุกุล, ผู้อำนวยการกองศาสนศึกษา, 22 มีนาคม

3.2 นอกจากจำนวนบุคลากรของห้องสมุดวัดไม่เพียงพอแล้ว จากการวิจัยยังได้พบว่า พระภิกษุบรรณารักษ์ของสมุดวัดจำนวน 39 แห่งไม่มีคุณวุฒิทางบรรณารักษศาสตร์ตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน และไม่มีความรู้ทางห้องสมุด การที่วิชาห้องสมุดไม่แพร่หลายในหมู่พระสงฆ์เพราะ มีการเปิดสอนวิชาห้องสมุดในชั้นมหาวิทยาลัยสงฆ์เท่านั้น การศึกษาในโรงเรียนปริยัติธรรม และโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ของวัด ไม่ได้บรรจุหลักสูตรวิชาห้องสมุด ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

3.2.1 สำหรับความรู้ทางห้องสมุดนั้น ทางวัดอาจขอคำแนะนำจากครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนที่อยู่ใกล้วัดที่สุด ทางด้านการจัดหนังสือและการให้บริการ และติดต่อขอเอกสารความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์จากสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยได้ เพราะความรู้ทางห้องสมุด ไม่ได้หมายความว่าถึงการจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการ เพราะบัตรรายการไม่ใช่หัวใจของห้องสมุด เป็นแค่เพียงเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ใช้ห้องสมุดเข้าถึงหนังสือได้โดยรวดเร็วในกรณีห้องสมุดขยายตัวและมีหนังสือเพิ่มมากขึ้น สำหรับพระภิกษุทำหน้าที่บรรณารักษ์ของสมุดวัดก็เพียงแต่รู้จักหนังสือในห้องสมุดวัดทุกเล่ม และจัดแบ่งหนังสือตามเนื้อหาอย่างง่าย ๆ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถหยิบหนังสือได้สะดวกและรวดเร็ว

3.2.2 กรมการศาสนา และกรมสามัญศึกษาควรร่วมมือกันปรับปรุงหลักสูตรวิชาสามัญของโรงเรียนปริยัติธรรม และโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ของวัด โดยเพิ่มวิชาห้องสมุดเข้าไปในหลักสูตร เพื่อพระและเณรจะได้มีความรู้ทางห้องสมุด และสามารถช่วยงานห้องสมุดวัดได้

3.2.3 สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ และได้ดำเนินการอบรมบรรณารักษ์ห้องสมุดแต่ละประเภททุกปี ถ้าพระภิกษุบรรณารักษ์จะเข้ารับการอบรมร่วมกับฆราวาสก็ยอมไม่สะดวก ทางสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยควรดำเนินการจัดอบรมพระภิกษุทำหน้าที่บรรณารักษ์ของสมุดวัดขึ้นทุกปี เพื่อเป็นวิทยาทาน สำหรับระยะเวลาการอบรมนั้นควรเป็นระยะเวลาสั้นไม่เกิน 3 วัน เพราะไม่มีความจำเป็นที่จะอบรมพระภิกษุบรรณารักษ์ของสมุดวัดเพื่อให้ได้วุฒิบัตร

ของสมาคมฯ แต่ควรมุ่งให้ความรู้ทางห้องสมุดขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การลงทะเบียนหนังสือ การจัดแบ่งประเภทหนังสือ การจัดเก็บ การบริการ และการจัดกิจกรรมของห้องสมุด เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดวัด ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุ สามเณร หรือฆราวาสก็สามารถเข้ารับการอบรมได้โดยไม่จำกัดความรู้สามัญ¹

4. การเงินของห้องสมุดวัด จากการวิจัยพบว่า ห้องสมุดวัดจำนวน 40 แห่ง ไม่มีเงินรายได้ของห้องสมุด ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดได้เพียงพอ แก่ความต้องการ และไม่สามารถจัดกิจกรรมได้เท่าที่ควร ผู้วิจัยขอเสนอให้ทางวัด จัดหาเงินบริจาคเพื่อบำรุงห้องสมุดโดยตรง และถาทางวัดส่งเสริมงานห้องสมุดอย่างจริงจังสามารถจัดบริการและกิจกรรมเพื่อดึงดูดให้ประชาชนสนใจมาใช้ห้องสมุด ประชาชนก็ย่อมเกิดศรัทธา เพราะเห็นว่าเงินที่บริจาคไปนั้น ทางวัดนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

5. หนังสือและสิ่งพิมพ์ จากการสำรวจปรากฏว่า ห้องสมุดวัดจำนวน 45 แห่ง ประสบปัญหาทางด้านหนังสือและสิ่งพิมพ์ และประชาชนที่ใช้ห้องสมุดวัดทุกแห่งเสนอให้ห้องสมุดจัดซื้อหนังสือและนิตยสารเข้าห้องสมุดให้มากขึ้น และพบว่า จำนวนหนังสือในห้องสมุดวัดลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากหนังสือเก่า ขาด และสูญหาย ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

5.1 ทางวัดควรจัดหาหนังสือมาเพิ่มเป็นประจำ โดยการเชิญชวนให้ประชาชนจัดทอดผ้าป่าหนังสือขึ้นทุกปี และรับบริจาคหนังสือจากประชาชนเป็นประจำ และจากการวิจัยพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกหนังสือน้อย พระภิกษุบรรณารักษ์ควรแก้ไขโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอรายชื่อหนังสือที่ต้องการ แล้วบิดประกาศรายชื่อหนังสือที่ประชาชนเสนอมาไว้หน้าห้องสมุด เพื่อผู้มีจิตศรัทธาบริจาคจะได้จัดหาหนังสือที่ทางห้องสมุดเสนอมาเป็นปัจจัยในการทอดผ้าป่าหนังสือ

¹ สัมภาษณ์ คุณหญิงอัมพร มีสุข, ประธานคณะกรรมการโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ, 29 มีนาคม 2522.

5.2 ทางห้องสมุดวัด ควรติดต่อขอหนังสือจากหน่วยงานต่าง ๆ ของ
 รัฐบาล อาทิเช่น กรมการศาสนา งานส่งเสริมการอ่าน กองการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งจะจัด
 ส่งหนังสือไปให้ทางวัดมีหนังสือขอมา โดยระบุประเภทของหนังสือที่ต้องการ¹ และ
 สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ซึ่งมีหนังสือการ์ตูนสำหรับเด็ก และวารสารทางวิชาการ
 ฉบับล่วงเวลาที่จะบริจาคให้แก่ห้องสมุดที่ขอมา

5.3 พระผู้ทำหน้าที่บรรณารักษ์ ควรจัดแนะนำวิธีการอ่านหนังสือ และวิธี
 การใช้ห้องสมุดให้ชาวบ้านเข้าใจ เพื่อจะลดปัญหาเกี่ยวกับหนังสือสูญหาย และขาดสารึก
 ไม่ควรแก้ปัญหาโดยการเก็บหนังสือไว้ในกุฏิสงฆ์แจ ควรให้ชาวบ้านสามารถหยิบหนังสือ
 อ่านได้โดยอิสระ เพื่อเป็นการเผยแพร่และส่งเสริมให้คนมาอ่านหนังสือให้มากที่สุด

นอกจากนี้ผลการวิจัยปรากฏว่า ประชาชนส่วนใหญ่เลือกหนังสือ โดยดูจาก
 ชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่งและเนื้อหาของหนังสือ และหาหนังสือโดยการเดินไปหาที่ตู้หนังสือ
 โดยตรง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ห้องสมุดวัดจะมีตู้เก็บหนังสือเพียง 1 - 2 ตู้ เพราะฉะนั้น
 โอกาสที่หนังสือประเภทต่าง ๆ จะปะปนกันจึงมีมาก พระภิกษุบรรณารักษ์ควรจะใช้
 เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่กำหนดขึ้นเองแทนประเภทของหนังสือ เนื่องจากห้องสมุดวัด
 เกือบทุกแห่งไม่มีการจัดหมู่หนังสือ เช่น ใต้กระดานสีที่ต่างสีกันปะที่สันหนังสือแต่ละ
 ประเภท และแนะนำวิธีค้นหาหนังสือแก่ประชาชนด้วย ซึ่งอาจทำได้ในโอกาสต่าง ๆ
 ได้แก่ พุคซีแจ่งในวันที่มีคนมาทำบุญที่วัด หรืออาจเขียนอธิบายไว้ที่ตู้หนังสือ

6. บริการและกิจกรรม จากการวิจัยพบว่า ห้องสมุดวัดโดยทั่วไปยังจัด
 บริการหรือกิจกรรมได้ไม่ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน มีห้องสมุดวัดจำนวน
 21 แห่งที่จัดบริการให้ยืมหนังสือเพียงอย่างเดียว และจากการสำรวจปรากฏว่า ประชาชน
 มีความต้องการให้ห้องสมุดวัดจัดบริการและกิจกรรมต่าง ๆ มาก และบริการหรือกิจกรรม
 บางประเภทที่ห้องสมุดจัดขึ้นก็ยังไม่เป็นที่พอใจของประชาชนเท่าที่ควร ฉะนั้นพระภิกษุ-

¹ สัมภาษณ์ เสนาะ บุญเฟื่อง, หัวหน้างานส่งเสริมการอ่าน กองการศึกษา
 ผู้ใหญ่, 22 มีนาคม 2522.

บรรณารักษ์ควรหาทางจัดบริการและกิจกรรมของห้องสมุดให้มากขึ้น โดยคำนึงถึง ความเหมาะสม และความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ บริการหรือกิจกรรมประเภทใดที่ประชาชนมีความต้องการมากก็ควรจัดขึ้นก่อน ในการจัดบริการและกิจกรรมของห้องสมุด ทางวัดควรขอความร่วมมือและความช่วยเหลือจากประชาชน ห้างร้าน และหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น ขอบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการจัดจากร้านค้า และขอความร่วมมือจากสถานีวิทย์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น โรงภาพยนตร์ งานการกุศลของท้องถิ่น ใ้ช่วยประกาศโฆษณา เป็นการประชาสัมพันธ์บริการและกิจกรรมของห้องสมุด

นอกจากนี้ทางวัดอาจจัดให้มีคณาธิการหนังสือทุกวันพระ นำหนังสือไปตั้งแสดงไว้ในที่ที่คนมาทำบุญจะเห็นได้ง่าย และเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกยืมหนังสือไปอ่านได้ หรือนำวิชาความรู้ที่อ่านจากหนังสือไปเทศน์ และแนะนำให้ชาวบ้านยืมหนังสือไปอ่านเอง เป็นการแนะนำหนังสือที่นำอ่าน¹ ทางคณะกรรมกรการโครงการฯ ก็สามารถช่วยเหลือห้องสมุดวัดในค่านที่เกี่ยวกับบริการและกิจกรรมได้ โดยการจัดสัมมนาพระภิกษุบรรณารักษ์ห้องสมุดวัดอย่างน้อยปีละครั้ง เชิญพระภิกษุบรรณารักษ์ห้องสมุดวัดในโครงการฯ และห้องสมุดวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศมาร่วมกันสัมมนา เพื่อให้พระภิกษุบรรณารักษ์ได้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ ๆ ที่จะทำให้นหนังสือไปถึงประชาชน และพระภิกษุบรรณารักษ์ก็จะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และควรนำชมห้องสมุดวัดที่มีกิจกรรมที่ดีสามารถเป็นตัวอย่างแก่ห้องสมุดวัดได้ นอกจากนี้คณะกรรมการจัดเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและติดตามผลงานของห้องสมุดวัดแต่ละแห่งอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะได้ทราบว่า การจัดบริการและกิจกรรมของห้องสมุดวัดแต่ละแห่งได้ผลมากน้อยเพียงใด และห้องสมุดวัดแต่ละแห่งประสบปัญหาอะไร เพื่อจะได้หาทางแก้ไขหรือให้ความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง และคณะกรรมการฯ ควรมอบหมายโครงการนี้

¹ สัมภาษณ์ โกวิน วรพิพัฒน์, เลขานุการ คณะกรรมการโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ, 23 มีนาคม 2522.

ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปทำต่อ เพราะการที่ทำในรูปของคณะกรรมการนั้น เมื่อคณะกรรมการต้องแยกย้ายกันไปตามกลไกของทางราชการ ก็จะไม่มีการรับผิดชอบงานของโครงการ

7. จากการวิจัยพบว่า หอสมุดวัดทั่วประเทศไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดโดยตรง เป็นเหตุให้หอสมุดวัดดำเนินไปอย่างล่าช้า และเกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางด้านอาคาร ครุภัณฑ์ การเงิน บุคลากร และหนังสือ ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้มีงานหอสมุดสังกัดในกองศาสนศึกษากรมการศึกษาดัง เช่นที่เคยมีแผนกตำราและหอสมุด ระหว่าง พ.ศ. 2506 - พ.ศ. 2515 ซึ่งจะทำให้หอสมุดวัดได้รับการส่งเสริมทางด้านวิชาการ และการเงิน ขณะนี้กรมการศึกษากำลังอยู่ในระหว่างการทำแผนงานขยายงาน โดยจะยกฐานะฝ่ายจริยศึกษาขึ้นเป็นกองจริยศึกษา แยกออกจากกองศาสนศึกษา และจะเพิ่มฝ่ายงานหอสมุดวัด สังกัดกองจริยศึกษา¹

8. มาตรฐานของหอสมุดประจำวัด และคู่มือพระภิกษุบรรณารักษ์ ที่กรมการศาสนาได้จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2511 นั้น ไม่ได้รับการเผยแพร่ หอสมุดวัดส่วนมากในปัจจุบันไม่มีเอกสารเกี่ยวกับมาตรฐานหอสมุดประจำวัด ทำให้ไม่ทราบถึงมาตรฐานในการจัดและดำเนินงานหอสมุดวัด จึงไม่สามารถใช้มาตรฐานนี้เป็นเครื่องวัดได้ว่าหอสมุดวัดแห่งใดได้มาตรฐาน ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้กรมการศาสนาจัดพิมพ์มาตรฐานหอสมุดประจำวัด และคู่มือพระภิกษุบรรณารักษ์ออกเผยแพร่ไปยังหอสมุดวัดทั่วราชอาณาจักร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สัมภาษณ์ สนั่น ไชยอนุกุล, ผู้อำนวยการกองศาสนศึกษา, 22 มีนาคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมห้องสมุดวัดในโครงการทอดผ้าป่าหนังสือ ซึ่งอยู่กระจายไปตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะทำการวิจัยในวงจำกัด โดยเน้นเฉพาะห้องสมุดวัดในแต่ละภาค ซึ่งควรจะรวมห้องสมุดวัดที่ไม่ได้รับผ้าป่าหนังสือด้วย จะทำให้มองเห็นสภาพของห้องสมุดวัดในแต่ละภาคได้เด่นชัดยิ่งขึ้นว่า มีบทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างไร
2. ในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรเผยแพร่ผลการวิจัยให้กว้างขวางให้มากที่สุด เช่น เขียนบทความลงในหนังสือ หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ นอกเหนือจากหนังสือและสิ่งพิมพ์ทางบรรณารักษศาสตร์ และผู้วิจัยควรมอบผลการวิจัยให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กองศาสนศึกษา กองการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น เพื่อที่หน่วยงานเหล่านี้จะได้นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางแก้ไขปรับปรุง หรือให้ความช่วยเหลือแก่ห้องสมุดวัด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย